

Schetsen van onderweg

Congo, 2012-2020

Mijn leven als *mushamuka*

Of ik me zaterdagavond kon vrijmaken, had Pascal gevraagd. Ze hadden me nodig als *mushamuka*. Graag, was mijn antwoord, in het volste vertrouwen dat ‘*mushamuka*’ niet ‘loodgieter’ of ‘elektricien’ betekende. Pascal kent me al langer dan vandaag.

Waardigheid en okselvijvers

Ik vroeg het toch even na. Als een jongen en een meisje willen trouwen, gaat het er als volgt aan toe: een delegatie van zijn familie bezoekt de familie van het meisje, stelt zich voor en vraagt haar hand. Tijdens de voorbereiding van het huwelijk wordt besproken waar, hoe en wanneer het burgerlijk en kerkelijk huwelijk zal plaatsvinden, maar ook en vooral: de bruidsprijs. *La dot*. Geld en goederen die de familie van de jongen aan de familie van zijn aanstaande geeft, uit respect en als dank voor alle goede zorgen die het meisje daar al die jaren genoten heeft. Het zit verankerd in de traditie, het heeft een rituele dimensie, maar het gaat om echt geld. En er wordt zwaar onderhandeld.

Een *mushamuka* (meervoud: *bashamuka*) is een man die verantwoordelijkheid draagt binnen de familie. Pascals etnische achtergrond is Shi (enkelvoud: Mushi, meervoud: Bashi, taal: Mashi). Hij had me dus gevraagd om mee te zeten in het comité van *bashamuka* dat met de familie van

Serge zou onderhandelen. Want Serge had zijn zinnen gezet op 'ons Noella'. Noella was geen bloedverwante van Pascal, maar omdat ze verder niemand meer had was ze als kind opgenomen in het gezin. Pascal was haar vader, of hij nu al dan niet bloedverwant was.

Ik kwam twee uur te laat maar Serges familie was blijkbaar nog later. Dat gaf ons als *bashamuka* de tijd om onze strategieën te verfijnen en met een pint of twee langzaam in de sfeer te glijden. Het had iets feestelijks: een zwoele tropenavond, de tuin vol tafeltjes en stoeltjes, de vrouwen en de kinderen op hun paasbest, en constant kibbelen met de gast aan de knoppen van de muziek, een would-be dj die wou tonen wat hij in huis had. Kwestie van mekaar boven die herrie uit toch een béétje te verstaan. Bekleed met waardigheid en okselvijvers tot aan onze heupen staken we rond de tafel van de *bashamuka* de koppen bij elkaar. Het zou niet simpel zijn. Wij trouw aan de Shi-traditie uit Zuid-Kivu helemaal in het oosten van het land, onze gasten met hun geplogenheden uit Bangala, het grensgebied tussen Bandundu en de Evenaarsprovincie, temidden van de bossen en 'slechts' een paar honderd kilometer van Kinshasa. *La dot* kennen ze er ook, zoals iedereen in Congo, maar verder is het afwachten hoe goed we elkaar zullen verstaan. Misschien hebben ze daar heel andere gewoontes rond die bruidsprijs.

Geintjes over en weer

Uiteindelijk kwamen ze aan. Poepchique en welgemaanerd maar zichtbaar bloednerveus. We boden meteen een drankje aan, wat niet moeilijk was gezien de bakken bier en

frisdrank die 's middags waren geleverd. Voor de familieleden die aan hun lippen zetten, verzonk de hele delegatie vroom in gebed. Zijn ze ginder in de bossen allemaal zo, of willen ze gewoon indruk maken? Meer dan tijd om tot de orde van de dag te komen. Eerst dat kalf van de muziek van achter zijn knoppen halen. Ik kan intussen in minstens drie Bantutalen 'Zet die plaat af!' brullen. Met bijbehorende schuttingtaal.

Boni, onze delegatieleider, heette hen hartelijk welkom, verwijzend naar het feit dat we twee uithoeken van dit uitgestrekte land vertegenwoordigden, maar dat dit geen belemmering mocht zijn om samen mooie uren door te brengen rond een rijkge vulde tafel. Daarop stond een van hen recht en begon luidop te bidden. Weeral! Bleek dat onze gasten hun eigen geestelijke hadden meegebracht. Vervolgens stond hun woordvoerder recht en sprak. Uiteraard in het Lingala, de voertaal in Kinshasa. Een rilling ging door onze delegatie. Zijn accent klonk ons onverwacht vertrouwd in de oren. Het duurde even voor we het zeker wisten: hij was Mushi. Hij sprak zoals wij! Leep! Ze hadden een woordvoerder van bij ons mee. We hadden te maken met gehaaide onderhandelaars met oog voor detail, zoveel was duidelijk. We zouden flink bij de les moeten blijven, om ons niet in onze eigen tuin in ons hemd te laten zetten ...

Wat volgde, was een olijk half uurtje van grapjes en aftasten.

'We weten nu van elkaar wie we zijn, maar waarom zijn jullie eigenlijk gekomen?'

'Onze zoon Serge heeft zijn oog laten vallen op, en zijn hart verpand aan een zekere Noella. Naar het schijnt woont ze hier?'

‘Noella? Even denken, Noella ... er was hier wel een Noella maar ze is op reis in het oosten, en door die hele heisa met die gewapende groepen kan ze daar niet weg.’ Ondertussen lag Noella op vinkenslag, discreet achter een gordijn op de eerste verdieping. ‘We weten niet precies wie je bedoelt, maar als je een van onze meisjes wil, is dat geen probleem. We hebben er genoeg. Kies maar.’

De huwbare meisjes van de familie (met uitzondering van Noella natuurlijk) kwamen zingend en dansend naar voren. Serge liep een paar keer rond de groep en bekeek ze allen. Hij wist het wel zeker: de vrouw van zijn hart was er niet bij. Uiteindelijk kwam Noella zelf uit de coulissen, voorafgegaan door de mama’s en de oma’s en gevolgd door alle meisjes. Daar was ze, zijn engel! Hij wist het zeker. De gesprekken werden concreter: er moest gepraat worden, over praktische zaken en over *la dot*. Dat beaamden Serges mensen: we willen duidelijkheid over de factuur.

Koeien, stieren, geiten ...

Tijd om feest en grapjes op te schorten. We trokken ons als *bashamuka* terug voor overleg. Vijf waardige heren van stand en gewicht ergens tussen twee terreinwagens in geprangd. Het zweet gutste ondertussen langs mijn ruggengraat. Pascal zag er bezorgd uit. ‘Eerste probleem: de factuur! Dat zeg je niet. We respecteren onze vrouwen te veel om de woorden “vrouw” en “factuur” in één zin te gebruiken!’

‘Enfin, toch niet voor het huwelijk’, mompelde iemand. Toch nog een kwinkslag.

‘We moeten die mensen beleefd duidelijk maken dat ze op hun woorden moeten letten.’ ‘Tweede probleem: die gasten willen het hebben over een *pré-dot*. Maar dat kennen wij niet. Pre- of post- of wat voor *dot* dan ook, daar doen we niet aan mee. Alleen *la dot*.’

‘Derde probleem: we hebben hen vijf koeien gevraagd, à rato van 500 dollar per koe.’ Ik begreep toen pas dat er al duchtig over en weer onderhandeld was. ‘Zo doen we dat als Bashi. De *dot* wordt berekend in koeien. Verder staan er nog wat kleinigheden op de lijst, een hak, een sjaal, een paar schoenen, een ketel, ... maar dat is peanuts. Trouwen betekent *dot* en *dot* betekent koeien.’

Zij boden ons twee koeien en een stier. Die mensen begrepen er niets van. Stieren, dat telt voor ons niet mee. Koeien, dat is kapitaal. Stieren zijn om op te eten. Je zal je koeien nodig hebben als je een vrouw zoekt voor je zoon. Het is vriendelijk dat ze ons een stier aanbieden. Het is bij nader inzien een briljant idee. Alleen telt dat niet mee voor de *dot*. Ze mogen die samen met ons oppeuzelen. Maar vandaag bespreken we belangrijker zaken dan stieren.

De andere familie werd erbij gehaald, nog steeds tussen die twee terreinwagens in. Vijf koeien was voor hen geen optie. Iemand begon over geiten. Wou die ons helemaal op stang jagen? Konden ze ons niet gerust laten met hun geiten en ander ongedierte? Konden we het niet gewoon als mannen onder elkaar over koeien hebben?

De vrouwen werden erbij geroepen. Niet Noella natuurlijk, wel de moeders, de tantes en de oma's. Die hebben in deze niets te zeggen, maar als zij het ergens niet mee eens zijn, dan gaat het gewoon niet door. Het is dus wijs om een en ander even bij hen af te toetsen. Twee koeien met of zon-

der stier, daar kon geen sprake van zijn. Dat was bijna een belediging. Maar vijf koeien, dat was er wel over. We wisten ook wel dat we erg hoog hadden ingezet.

Uiteindelijk klokten we af op drie koeien. En een stier, als bewijs van onze ruimdenkendheid. De vrouwen jubelden, hun voorstel was aanvaard. Het feest kon verdergaan. We gaven die mensen eten en trakterden met hun eigen bier. We schoven, ondertussen vrolijk trappelend in elkaars zweet, aan voor het buffet. Ik dacht: dit gaat wel lukken. Wat mij betreft legden ze die plaat gerust weer op.

Bukavu, de dag na de val van Goma

Op dinsdag 20 november 2012 viel Goma in handen van de rebellen van M23. In die dagen zat ik in Bukavu. We hadden de inval in Goma niet zien aankomen en we konden er ons aanvankelijk niet zo veel bij voorstellen. We wisten dat alles zou veranderen als het zou gebeuren. Maar daar geloofden we dus niet in. In 2008 had de legendarische rebel Laurent Nkunda in zijn strijd tegen de regering in Kinshasa ook al aan de poorten van de stad gestaan. Eigenlijk was Goma aan hem overgeleverd, maar toen verbood het Rwandese regime, dat Nkunda steunde net zoals het eerdere door Tutsi's gecontroleerde verzetsbewegingen op Congolese bodem had gesteund, hem de stad in te nemen. We verwachtten dus dat M23 ook deze keer zou halt houden aan de rand van de stad. Tijdens het weekend werd er zwaar gevochten, maar maandag vielen de gevechten stil. Op dinsdag zetten de rebellen zich toch in beweging en namen de stad snel in. Een groot deel van